

เรื่องพระราชฐาน

โดย

ศ. ธนประดิษฐ์

กองวังและพระราชพิธี สำนักพระราชวัง

พระบรมมหาราชวังในกรุงเทพฯ ฯ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดให้สร้างเพื่อตั้งการพระราชพิธีปราบดาภิเษกเป็นปฐมบรมกษัตริย์ของมหาอาณาจักรไทย พร้อมกับการสถาปนากรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทรมหินทรา อยุธยา ราชธานีของไทยในปัจจุบัน มีพระราชมณเฑียรสถาน พระมหาปราสาท และวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ประดิษฐานพระพุทธรูปหามณเฑียรต้นปฏิมากร กำแพงด้านเหนือยาว ๔๑๐ เมตร ด้านตะวันออก ๕๐๐ เมตร ด้านในยาว ๓๖๐ เมตร และด้านตะวันตกยาว ๖๓๐ เมตร (ในรัชกาลที่ ๑ เพียง ๕๐๐ เมตร)

พระมหามณเฑียร

๑) พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เป็นพระที่นั่งยกพื้นสูงเรียงกันสามหลังแฝด หันหน้าไปทางเหนือ องค์กรตะวันออกเป็นที่พระบรรทมภายในมีมหาเศวตฉัตรแขวนกางกั้น ด้านหลังพระที่นั่งองค์นี้มีมุขกระสันชั้นลด เรียกห้องพระโรงใน และมีพระปรีศร์ซ้ายขวา องค์กรขวาชื่อพระที่นั่งเทพสถานพิลาส องค์กรซ้ายชื่อพระที่นั่งเทพอาสน์พิไล เป็นที่สำหรับฝ่ายใน ด้านหน้าต่อออกมาเป็นมุขกระสันชั้นลด เรียกห้องพระโรงหน้าพระที่นั่งจักรพรรดิ ตรงพระทวารกลาง ออกมามีเกยลาเป็นที่ประทับเวลาเสด็จออกฝ่ายใน และมีบันไดลง ๒ ข้าง

๒) พระที่นั่งไพศาลทักษิณ เป็นพระที่นั่งยกพื้นสูงยาว ๑๑ ห้อง สร้างขวาง ตามยาวติดต่อกับห้องพระโรงหน้าพระที่นั่งจักรพรรดิ ตอนกลางด้านที่ติดต่อกันไม่มีผนังทึบ ด้านหน้าหรือด้านเหนือติดกับพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย มีพระทวารเทวราชมเหศวร เป็นทางสำหรับเสด็จเข้าออกไปสู่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยซึ่งเป็นห้องพระโรง พระทวารนี้ใช้ได้แต่เฉพาะพระมหากษัตริย์เท่านั้น ผู้อื่นจะใช้เป็นทางเข้าออกไม่ได้ เว้นแต่จะโปรดเกล้าฯ

พระที่นั่งองค์นี้ ในรัชกาลสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดเป็นที่ประทับ และทรงให้พระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ ข้าราชการชั้นสูงที่ใกล้ชิดคุ้นเคยไว้วางพระราชหฤทัยเฝ้าฯ ปรีกษาข้อราชการและอื่น ๆ พระองค์ผู้ทรงเป็นปฐมบรมกษัตริย์ได้ประจวบเสด็จสวรรคตในพระที่นั่งองค์นี้

อนึ่ง พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน พระที่นั่งไพศาลทักษิณ อยู่ในเขตพระราชฐานชั้นใน เพราะเป็นที่ประทับส่วนพระองค์พร้อมด้วยอันเตปรุภราชนารี

๓) พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมหิสุรายพิมาณ สร้างในรัชกาลที่ ๑ ติดต่อกับพระที่นั่งไพศาลทักษิณด้านเหนือแต่พื้นต่ำ เป็นท้องพระโรงฝ่ายหน้า สำหรับเสด็จออกจากราชการ และบางครั้งก็ใช้เป็นที่พักประกอบการพระราชกุศล ภายในพระที่นั่งองค์นี้ สมเด็จพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๑ โปรดให้สร้างพระที่นั่งบุษบกมาลามหาพิมาณ ติดกับอัฒจันทร์พระทวารเทวราชมเหศวร สำหรับเป็นที่เสด็จออกในงานพระราชพิธีสำคัญ สองข้างบุษบกมาลา ซ้ายขวาตั้งฉัตรลายฉลุทอง ๗ ชั้น ต่อมารัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ย้ายพระแท่นเศวตฉัตรที่ตั้งอยู่หน้าบุษบกมาลาไปไว้หน้าพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน และพระองค์ได้เสด็จออกประทับในบุษบกมาลามหาพิมาณในงานมหาสมาคมพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา แต่ว่าตั้งพระเก้าอี้ในบุษบกมาลา เพื่อสะดวกแก่การประทับ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๗ โปรดให้ย้ายพระที่นั่งเศวตฉัตรนั้นกลับมาตั้งไว้ตรงที่เดิม ที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบันนี้ เพื่อใช้ประทับเสด็จออกงานพระราชพิธีที่เป็นมหาสมาคม ทั้งใช้ประดิษฐานปูชนียวัตถุที่ทรงเคารพสักการะในงานพระราชพิธี งานพระราชกุศล

พระที่นั่งองค์นี้ ตั้งอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นกลาง มีกำแพงแก้วล้อมด้านเหนือ ด้านตะวันออกตะวันตก ด้านหลังติดแนวเขตพระที่นั่งไพศาลทักษิณ กำแพงแก้วด้านเหนือมีทวารสามช่อง ยอดทรงมงกุฎ ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสี เรียกพระทวารเทวภิบาล กำแพงแก้วด้านตะวันตกมีพระทวารเทเวศร์รักษา ช่องเดียวยอดทรงมงกุฎประดับกระเบื้องเคลือบสีต่าง ๆ

สมัยแรกสร้างในรัชกาลที่ ๑ คงจะเป็นทำนองศาลาขนาดใหญ่ คือ ท้องพระโรงเสด็จออกจากราชการฝ่ายหน้า ไม่มีผนัง พระมหากษัตริย์รัชกาลต่อมาได้โปรดให้สร้างเพิ่มเติม ดัดแปลงมีพระทวารและผนังกำแพงแก้วโดยรอบ

ในหมู่พระมหามณเฑียรที่สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดให้สร้างเป็นส่วนใหญ่ ยังมีหอต่าง ๆ สำหรับประดิษฐานสิ่งที่เคารพสักการะบูชาในฐานะทรงเป็นพุทธมามกะอีก คือ

ก. หอพระสุลาลัยพิมาณ อยู่ต่อจากพระที่นั่งไพศาลทักษิณด้านตะวันออก ประดิษฐานเจดีย์วัตถุ เช่น พระพุทธรูป เพื่อสะดวกแก่การทรงสักการะบูชา โดยใกล้ที่ประทับ

ข. หอพระธาตุมณเฑียร อยู่ต่อจากพระที่นั่งไพศาลทักษิณด้านตะวันตก ประดิษฐานพระโกศพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชบุพการี เป็นต้นว่า สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก รัชกาลต่อมาก็ได้ใช้เป็นที่ประดิษฐานพระบรมอัฐิรัชกาลที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ และพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชินี ตลอดจนพระอัฐิสมเด็จพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่

ค. พระที่นั่งดุสิตดาภิรมย์ คือพลับพลาเปลื้องเครื่องใช้ในการเสด็จ ฯ ขบวนแห่ ตั้งอยู่บนกำแพงแก้วมุมด้านซ้ายพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ผังจักรรอบ ด้านหน้าตะวันตกมีแท่นและเกยข้างสำหรับเทียบช้างต้น ด้านข้างเหนือมีเกยสำหรับใช้ประทับพระราชยานได้

พระที่นั่งองค์นี้ เคยใช้เป็นที่สำหรับพระสงฆ์สวดทำน้ำพระมูรธาภิเษก เพื่อสรองพระมูรธาภิเษกในงานพระราชพิธี

ในบริเวณกำแพงแก้วพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ยังมีพระที่นั่งซึ่งพระมหากษัตริย์รัชกาลต่อมาได้โปรดให้สร้างเพิ่มขึ้นอีก คือ

ง. พระที่นั่งราชฤดี เดิมสร้างในรัชกาลที่ ๔ เป็นแก่ง ในที่สุทธรัชกาลที่ ๖ โปรดให้สร้างเป็นพระที่นั่งโถงใหญ่ สำหรับสรองพระมูรธาภิเษก

จ. พระที่นั่งสนามจันทร์ เป็นพระที่นั่งโถงองค์เล็ก ทำนองศาลา สร้างในรัชกาลที่ ๒ กระดานร่วมในที่ปูพื้นพระที่นั่งหน้ากว้างแผ่นเดียวใหญ่มาก สำหรับเป็นที่เสด็จประทับถวายบังคมพระบรมอัฐิหอพระธาตุมณฑลเศียร เพราะพระบัญชาตรงกับพระที่นั่งองค์นี้

ฉ. หอศาสตราคม สร้างในรัชกาลที่ ๕ อยู่ซ้ายขวามุมกำแพงแก้ว พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ประดิษฐานพระพุทธรูปสานปิดทองทั้งองค์ มีพระสงฆ์รามัญนิกายมาสวดพระพุทธรูปรดทำน้ำพระพุทธรูปรดทุกเวลา ๑๔.๐๐ น. เป็นประเพณีวังมาแต่รัชกาลที่ ๔ สำหรับใช้สรองพระพักตร์และสรอง ปัจจุบันก็ยังปฏิบัติเช่นนั้น น้ำพระพุทธรูปนี้ใช้ประพรมพระราชฐานทุกวันด้วย

พระที่นั่งทั้งหมดที่ติดต่อกันเป็นหมู่ใหญ่ภายในกำแพงแก้วนี้ เรียกพระมหามณฑลเศียร ทั้งนี้ก็เพราะว่าเป็นมูลสถานทีพระมหากษัตริย์เสด็จมาประทับเมื่อแรกสร้างพระบรมมหาราชวัง คราวย้ายพระมหานครราชธานีมาจากฝั่งตะวันตก

พระมหาปราสาท

๑) พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ตั้งอยู่ด้านตะวันตกในเขตพระราชฐานชั้นกลาง เดิมเป็นปราสาทสร้างด้วยไม้ มีชื่อว่า พระที่นั่งอมรินทราภิเษก สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดให้สร้าง และได้ตั้งการพระราชพิธีปราบดาภิเษก เป็นปฐมบรมกษัตริย์ของไทย และได้ตั้งการพระราชพิธีปราบดาภิเษก เป็นปฐมบรมกษัตริย์ของไทย ตามโบราณขัตติยราชประเพณี ต่อมาไฟไหม้ พระองค์จึงโปรดให้สร้างใหม่ด้วยอิฐ พระราชทานชื่อว่า พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เป็นปราสาทจตุรมุข หลังคาช่อฟ้าใบระกาหางหงส์ มีมุขซ้อนเรียงกันสี่ชั้นมุขทั้งสี่ทิศกว้างยาวเสมอกัน สี่มุมปราสาทมีรูปครุฑจับนาครับไชราแทนทวย มุขหน้าด้านเหนือมุขเต็ด ตั้งบุษบกสำหรับเสด็จออกในงานพระราชพิธีอันเป็นมหาสมาคม หรือโปรดให้แขกเมืองและประชาชนเฝ้า ฯ ด้านหลังมีมุขกระสันต่อเนื่องพระที่นั่งพิมานรัตยา ซึ่งเป็น

พระที่นั่งฝ่ายใน พื้นชาลาด้านมุขหน้ามีทิมคตสองหลัง กำแพงแก้วล้อมด้านหน้า ด้านตะวันออกและด้านตะวันตกของพระมหาปราสาท มีประตูยอดมณฑปทั้งสามด้าน บนกำแพงด้านตะวันออกตรงกับแนวมุขพระมหาปราสาท สมเด็จพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ ๔ โปรดให้สร้างพระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ปราสาท ขึ้นบนนั้น เป็นปราสาทเล็กสำหรับใช้แทนพลับพลาเปลื้องเครื่อง ในงานพระราชพิธีที่มีขบวนแห่

เมื่อสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปฐมบรมกษัตริย์ประจวบเสด็จสวรรคต ได้เชิญพระบรมศพมาประดิษฐานไว้บนพระมหาปราสาทองค์นี้

ในรัชกาลต่อมา พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเป็นที่ประดิษฐานพระบรมศพพระมหากษัตริย์ พระอัครมเหสี และพระศพสมเด็จพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ พระราชพิธีบรมราชาภิเษก จึงได้ไปทำที่พระมหามณเฑียรเป็นประเพณี แต่ในเวลาที่ไม่มีพระบรมศพหรือพระศพประดิษฐาน บางคราวก็ใช้ประกอบพระราชพิธีสำคัญต่าง ๆ ตลอดจนเคยเป็นที่รับแขกเมืองและเจ้าประเทศราชตามประเพณีไทย

ภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท มีสิ่งสำคัญประดิษฐาน

ก. พระแท่นราชบัลลังก์ประดับมุกด์ ปีกพระมหาเศวตฉัตรเก้าชั้น ตั้งอยู่กลางพระมหาปราสาท

พระแท่นราชบัลลังก์นี้มีประวัติกล่าวไว้ว่า

“ปีพ็นร้อยเศษห้า	สิบเอ็ด ระกาแล
เกิดพิรุณลงเม็ด	พรั่งพร้อย
อสนีตกมุขเด็ด	ปราสาท
นามอมรินทราภิเษกสร้อย	ศัพทัก้องเกิดเพลิง
คูใหม่มุขสี่ด้าน	โทรมลง
ลามติดพระปรัศวองค์	ฝ่ายซ้าย
สนมนาตราขสุริวงศ์	ต่างวุ่น วายแฮ
พาพวกกระเห็ดฝ้าย	ออกพันวังสถาน
ขณะนั้นบรมราชเจ้า	จักรี กษัตริย์แฮ
ดำรัสสั่งเสนี	พรั่งพร้อม
ให้ยกราชอาสน์มี	เศวตฉัตร กั้นเฮย
ออกจากเพลิงล้อม	รอดพันเพลิงกาล”

(พระนิพนธ์พระองค์เจ้าเกษมศรีศุภโยค)

ข. พระแท่นบรมมทมประดับมุกด์ ของสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกตั้งอยู่มุข ตะวันออก

พระแท่นบรมมทมประดับมุกด์ และพระแท่นราชบัลลังก์ประดับมุกด์นี้ เป็นศิลปกรรม ของเจ้าพระยามหาเสนา (บุญนาคน) ทำถวาย รัชกาลที่ ๑ และเป็นศิลปวัตถุชิ้นเอกของ ประเทศไทย

ค. ตรงกลางผนังมุขใต้ที่ติดต่อกับมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา มีพระที่นั่งบุษบกมาลา ซึ่งรัชกาลที่ ๔ โปรดให้สร้างขึ้นไว้สำหรับเป็นที่ประทับเวลาเสด็จออกให้พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการฝ่ายในเฝ้า ฯ

ง. ฉากเขียนลายรดน้ำ ภาพพระราชพิธีอินทราภิเษก คือพิธีที่พระมหากษัตริย์ได้ บรรดาหัวเมืองอื่น ๆ มารวมเป็นราชอาณาจักร แล้วจึงประกอบพิธีพระราชพิธีอินทราภิเษก นี้ขึ้น แต่พิธีนี้หาเคยมีในกรุงรัตนโกสินทร์ไม่ รัชกาลที่ ๔ โปรดให้สร้าง เพื่อแทนมานกัน ฝ่ายในมุขใต้

๒) พระที่นั่งพิมานรัตยา อยู่ในเขตพระราชฐานฝ่ายใน สร้างในรัชกาลที่ ๑ พร้อมกับพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท มีพระปรัศว์ซ้ายหนึ่งหลัง ขวาหนึ่งหลัง ขวากลางอีกหนึ่งหลัง รวมเป็นสามหลัง

“พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ปราสาทไฮพาร แลเลิศประเสริฐสูงระหง
อีกพิมานรัตยาอำทรง มุขกระสันบรรจง ปรัศว์จรายซ้ายขวา”

นอกจากพระมหามณเฑียรและพระมหาปราสาทหมู่ใหญ่ ที่สมเด็จพระพุทธยอดฟ้า- จุฬาโลก ปฐมบรมกษัตริย์ ได้โปรดให้สร้างเป็นส่วนมากแล้ว ยังมีพระที่นั่งและปราสาทที่ สมเด็จพระมหากษัตริย์รัชกาลต่อมาได้โปรดให้สร้างเพิ่มเติมอีก คือ

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท สมเด็จพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๕ โปรดให้สร้างตาม ศิลปกรรมของไทย ประกอบกับสถาปัตยกรรมในยุคปัจจุบัน พระที่นั่งมีสามองค์ ยอดเป็น ปราสาท มีมุขกระสันต่อเนื่องกันทั้งสามองค์ องค์กรกลางใหญ่ด้านหน้าชั้นบนมีมุขเด็จแบบไทย ชั้นกลางเป็นท้องพระโรง และบันไดลงสู่พื้นดิน

ภายในพระที่นั่งได้ประดิษฐานสิ่งที่สำคัญ คือ

๑) พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทองค์ตะวันออก (ชั้นกลาง)

เป็นห้องสำหรับสมเด็จพระมหากษัตริย์เสด็จออกรับแขกไปรเวต มีรูปหมู่ใหญ่ เป็น พระรูปสมเด็จพระมหากษัตริย์และพระบรมราชินีรัชกาลที่ ๕ พร้อมด้วยพระราชโอรสธิดา รูปนี้เป็นรูปสีน้ำมันเขียนที่ประเทศอิตาลี

๒) มุขกะสันตะวันตก (ชั้นกลาง)

ที่ผนังติดพระบรมรูปพระมหากษัตริย์ ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ แห่งพระนครรัตนโกสินทร์ เขียนด้วยสีน้ำมันขนาดใหญ่ อยู่ในกรอบปิดทอง

๓) พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทของค์กลาง (ชั้นกลาง)

ห้องพระโรงหน้า มีพระรูปสมเด็จพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่มากหน้าหน้าที่ทรงคุณประโยชน์ แก่ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

ห้องพระโรงกลาง

ก. พระที่นั่งพุดตานถม ปักพระมหาเศวตฉัตรเก้าชั้น สองข้างพระที่นั่งพุดตานถม ซ้ายขวาตั้งเศวตฉัตรเจ็ดชั้น

พระที่นั่งพุดตานถมนี้ พระยาเพชรพิชัย (จิ้น) ทำในรัชกาลที่ ๕ สำหรับเป็น พระที่นั่งราชาอาสน์ราชบัลลังก์ประจำพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

ข. ผนังด้านตะวันออก ติดภาพเขียนสมัยเมื่อรัชกาลที่ ๔ เสด็จออกรบเขอรอยอน-บราวริง อัครราชทูตอังกฤษ เฝ้าถวายพระราชสาสน์ที่พระที่นั่งอนันตสมาคมในรัชกาลที่ ๔ (คือองค์เก่าที่รื้อเสียแล้ว)

ค. ผนังด้านตะวันตก ติดรูปเขียนภาพราชทูตไทย (โกษาปาน) ไปจำทูลพระราชสาสน์ต่อพระเจ้าหลุยส์ ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศส ในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ง. ด้านเหนือซีกตะวันตก ติดรูปเขียนภาพราชทูตไทย สมัยรัชกาลที่ ๔ ไปเฝ้า จักรพรรดินโปเลียนที่ ๓ ของฝรั่งเศส

จ. ด้านเหนือซีกตะวันตก ติดรูปเขียนภาพอัครราชทูตไทย สมัยรัชกาลที่ ๔ เฝ้าสมเด็จพระบรมราชินีวิกตอเรีย แห่งประเทศบริเตนใหญ่ (อังกฤษ)

ห้องพระโรงหลัง

ต่อเนื่องกับพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร (องค์เดิม) เป็นห้องพระโรงสำหรับเสด็จออก ฝายใน

๔) พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท องค์กลาง (ชั้นบน)

ก. ตรงกลางตั้งบุษบกทอง ประดิษฐานพระโกศพระบรมอัฐิ รัชกาลที่ ๖

ข. ผนังด้านใต้ มีพระวิมานทองประดิษฐานพระบรมโกศพระบรมอัฐิ สมเด็จพระมหากษัตริย์และสมเด็จพระบรมราชินี รัชกาลที่ ๔ ที่ ๕

ค. ผนังด้านตะวันตก มีวิมานไม้ปิดทองประดิษฐานพระพุทธรูป

ง. ผนังด้านตะวันออก มีวิมานไม้ปิดทองประดิษฐานพระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษา รัชกาลที่ ๔ ที่ ๕ และที่ ๖

๕) มุขกระสันตะวันตก (ชั้นกลาง)

ที่ผนัง ติดพระรูปสมเด็จพระบรมราชินีสุทนต์นารายณ์ และสมเด็จพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ฝ่ายใน บางพระองค์ เขียนด้วยสีน้ำมันอยู่ในกรอบทองขนาดใหญ่

๖) พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท องค์ตะวันตก

ชั้นกลาง เป็นห้องสำหรับสมเด็จพระบรมราชินีเสด็จออกมารับแขกไปรเวด

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทนี้ ใช้เป็นที่เสด็จออกมารับแขกเมืองหรือคณะทูตเฝ้าถวายพระราชสาสน์ หรืออักษรสาสน์ ตามพิธีทางราชการ และใช้ประกอบการพระราชพิธีการพระราชกุศล

“.....”

พระที่นั่งจักรีมหา	ปราสาทรจนา	ด้วยรัตนมาศแกมกล
สามยอดสูงเยี่ยมเทียมहन	หาวहनลมบน	ระบัตระบายชายคา
	”
		(คำประพันธ์ของเก่า)

อนึ่ง พระที่นั่งองค์นี้ เป็นพระที่นั่งที่สมเด็จพระปิยะมหาราช โปรดให้สร้างติดต่อกับ มูลสถานอันเป็นที่ประทับเดิมจริง ๆ ตั้งแต่สมัยเมื่อพระองค์ทรงพระเยาว์ มีพระที่นั่งสำคัญ ตั้งอยู่ด้านหลังเฉพะาที่เกี่ยวข้องแก่พระองค์ผู้โปรดให้สร้างพระที่นั่งนี้ คือ

๑) พระที่นั่งมูลสถานบรมอาสน์ สร้างที่ประทับเดิมของสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี ผู้เป็นพระราชชนนีของพระองค์ เคยใช้เป็นห้องพระราชทานเลี้ยง

๒) พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ ที่ตรงนี้เดิมเป็นที่ประสูติของพระองค์ ใช้เป็นห้องสูบบุหรี่ภายหลังการพระราชทานเลี้ยง

๓) พระที่นั่งดำรงสวัสดิ์อันัญวงศ์

๔) พระที่นั่งพิพัฒพงศ์ถาวรวิจิตร

๕) พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร เป็นที่ประทับส่วนพระองค์

๖) พระที่นั่งอมรพิมานมณี ห้องที่พระบรรทม

๗) พระที่นั่งสุทธาศรีอภิรมย์ ห้องที่ประทับสมเด็จพระบรมราชินี

๘) พระที่นั่งบรรณาคมสรณี ห้องทรงพระอักษร

๙) พระที่นั่งราชปรีดีวโรทัย ห้องที่ประทับเล่น

๑๐) พระที่นั่งเทพदनัยนันทิยากร ห้องพระราชโอรสธิดา

พระที่นั่งราชกรัณยสภา สร้างในรัชกาลที่ ๕ เป็นพระที่นั่งองค์เล็ก เคยใช้เป็นที่ประชุมเสนาบดี ตั้งอยู่ระหว่างพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทมุขตะวันตก กับพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

พระที่นั่งบรมพิมาน รัชกาลที่ ๕ โปรดให้สร้าง เพื่อจะให้เป็นที่พักประทับสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ขณะดำรงพระอิสริยยศมงกุฎราชกุมาร แล้วต่อมาใช้เป็นที่ประทับ เมื่อมีงานพระราชพิธีในพระบรมมหาราชวังเป็นครั้งคราว

หลังพระที่นั่งบรมพิมาน เป็นสวนศิवालย์ มีพระพุทธรัดนสถานสร้างด้วยศิลาประดิษฐานพระพุทธรูปรัตน รัชกาลที่ ๒ และพระพุทธรัดนปฏิมาประจำรัชกาล

พระที่นั่งสีตลาภิรมย์ พระที่นั่งโถงหลังเล็ก อยู่ที่สนามหลังพระที่นั่งบรมพิมาน

พระที่นั่งศิลาลย์ อยู่หลังพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ สร้างในรัชกาลที่ ๔ เป็นปราสาทห้ายอด ยอดกลางใหญ่ ยอดเล็กสี่มุม ตะวันออกยื่นยาวออกมานอกเขตพระราชฐานชั้นในมุขใต้และมุขตะวันตกอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นใน

พระที่นั่งองค์นี้ เดิมสร้างไว้เป็นที่ประดิษฐานพระบรมรูปสมเด็จพระบูรพมหากษัตริย์จักรีวงศ์

พระที่นั่งมหาราชปราสาท สร้างในรัชกาลที่ ๔ อยู่บนกำแพงสวนศิवालย์ ด้านตะวันตก ตรงกับพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน

บริเวณพระที่นั่งบรมพิมานสวนศิवालย์ ถ้าพระมหากษัตริย์ประทับอยู่ก็เป็นเขตพระราชฐานชั้นใน เวลาปกติรวมอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นกลาง ด้านเหนือติดพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ด้านใต้ติดกำแพงเขตฝ่ายใน ด้านตะวันออกเป็นกำแพงติดถนนเขื่อนชั้นรั้วเวศน์ มีประตูเหล็กเพชรเป็นทางเข้าออก ด้านตะวันตกติดแนวเขื่อนเพชรพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย มีประตูเหล็กกล้าเป็นทางเข้าออก

พระราชฐานชั้นใน ด้านหน้ากันด้วยแนวผนังของพระที่นั่งต่าง ๆ ด้านตะวันตก ตะวันออก และด้านใต้ มีทิมแถวยาวผนังที่บั้นหน้าเข้าข้างใน ล้อมสามด้าน
